

PATRYJARCHA (556) *sb m*

pa- (511), pã- (22); pa- : pã- *OpecŻyw* (5:1), *BielKron* (27:2), *SkarJedn* (186:8), *SkarŻyw* (57:3), *StryjKron* (1:6), *CzechEp* (4:1), *LatHar* (22:1); -ja- (508), -jã- (25); -jã- *Murm*, *KolakSzczęśl*; -ja- : -jã- *KrowObr* (10:1), *Mącz* (7:1), *BielKron* (27:2), *SkarJedn* (184:10), *SkarŻyw* (58:2), *StryjKron* (1:6), *CzechEp* (4:1); *końcowe a jasne (w tym 7 r. błędne znakowanie)*.

sg *N* patryjarcha (126). ◊ *G* patryjarchy (78 + 4 żp) [w tym: -i (9)]. ◊ *D* patryjarsze (13), patryjarchowi (1) *BielKron*. ◊ *A* patryjarchę (43). ◊ *I* patryjarchą (39). ◊ *L* patryjarsze (5), patryjarchu (1) *KrowObr*. ◊ *pl N* patryjarchowie (60). ◊ *G* patryjarchów (72), patryjarch (3), *skrót* (1); -ów : patryjarch *PatKaz III* (2:1), *KromRozm III* (1:1), *SkarJedn* (18:1); ~ -ów (3) *Mącz*, *BiałKat* (2), -(o)w (69). ◊ *D* patryjarchóm (27), patryjarchum (1); -óm : -um *Mącz* (1:1); ~ -óm (1) *Mącz*, -(o)m (26). ◊ *A* patryjarchy (44) [w tym: -i (2)]. ◊ *G a. A* patryjarch(o)w (2). ◊ *I* patryjarchami (18), patryjarchy (8) [w tym: -i (1)]; -ami *OpecŻyw*, *RejPos*, *MWilKHist*, *CzechEp*, *NiemObr*, -y *BielKron* (2); -ami : -y *KromRozm III* (3:2), *CzechRozm* (1:1), *SkarJedn* (9:3). ◊ *L* patryjarchach (4), patryjarch(o)ch (1) *RejPos*; ~ -ach (3) *SkarJedn*, *WujNT*, *SkarKaz*, -äch (1) *SkarŻyw*. ◊ *V* patryjarchowie (5). [Przypadków, które nie przesądzają o postaci formy podstawowej lub mogłyby wskazywać na postać patryjarch, nie uznano za wątpliwe pod względem postaci hasłowej, gdyż pochodzą one z tekstów, w których forma patryjarcha jest zaświadczona.]

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Protoplasta rodu; phylarchus Mącz* (222) : Phylarchus, Latine Princeps gentis, Pátriárchá rodzáyu á pokolenia którego. *Mącz* 298d.

Przen (4) :

a) *Najstarszy, szanowany członek rodu* (1) : (*nagł*) Káíztellan Sądecki/ Dębieńki z Dębian (-) [...] *fyńowie/ Iáko zá pátriárchę/ ták go ważá łobie. RejZwierz* 54.

b) *O Trzech Królach [zawsze: naszymy]* (3) : Dlá tegofz ony Pátryárchy náłze pogáńkie trzy krole gwiazdá pierwey do Hieruzalem [...] prowadziá. *SkarJedn* 8; *SkarŻyw* 26; Są tedy ci trzy krolowie iáko Pátryárchowie náłzy y pierwiałtki ofiáry narodow *SkarKaz* 517a.

a. *Biblijny przodek rodzaju ludzkiego lub narodu wybranego i dwunastu pokoleń izraelskich; określenie rozszerzone też na inne późniejsze postaci biblijne; patriarcha Vulg, Modrz [patriarcha in Bibliis Latine princeps patrum – przodek ojców, pierwszy ociec Mącz 283c]* (217) : *OpecŻyw* 179v; *aboczyem oczyecz tey myley paⁿny poźedł zbyłkupow [tj. arcykapłanów] y patryarchow PatKaz II* 45, 44v, 77v; *PatKaz III* 100v; *WróbŻołt* Q5v; *BielKom* B2v, G6v; *Od Enochá poźedł Mátuzalem/ ktory był nadłuzey żyw miedzy tymi Pátriárchy BielKron* 4, 4, 214v, 333v; *Israël [...]/ Imię włałne yełt Iácobá pátriárchy świętego który dwánáście fyńow Pátriárchów po łobie zołtáwił Mącz* 175b, 190b [3 r.], 369a; *RejAp* 82; *A Adam y ini Pátriárchowie ácz byli nie krzczeni/ ále [...]* byli zbáwieni. *RejPos* 153, 12v, 102v, 149v, 150, 271v, 273; *RejZwierz* [193]v; *RejRozpr* b3v, c2; *szczęśliwym nad Abráhámá/ y włzytki Pátryárchy. SkarŻyw* 113, 241 [2 r.], 245, 269, 284 [2 r.], 349, 478; *MWilKHist* E; *CzechEp* 190, 415; *KolakSzczęśl* [D]; *Pátryárchowie nienawidząc/ Iozephá przedáli do Egipçu WujNT Act* 7/9, s. 883; *SkarKaz* 382b.

W połączeniu z imieniem [imię + patryjarcha (41), patryjarcha + imię (17)] (58): Iłtorya o łwyęym Iozefyie Patryarłłie łtárego zakonu *HistJóz A; WróbŻółt S7v, bb8v; KrowObr 104v; Leop Act 2/29; NArod Zydowłki napierwey łie od Abráámá Pátryárchy poczał BielKron 462v, 3v, 89, 467; Mqcz 175b; RejAp 66v; RejPos 18v [2 r.], 20v, 56, 56v, 82, [279]v, 350; Bo w Piłmie łwięym Pátryárchy Iakobá niegániá dla tego/ iż Rachel prze iey cudnośc á niź Liá wolał. KuczKat 255; RejZwierc 124v, 202, [203]; RejZwiercTrzec Aaav; WujJudConf 103; CzechRozm 45, 114, 166v, 167v; Modrz 53; Zywoł więłkiego [!] Pátryárchy Noego SkarŻyw 268, 119, 269 źp, [282] [2 r.], [282] źp, 346, 348 źp, 470; CzechEp 83; LatHar 128, 233, 235, 250, 326 (9); Mężowie bráćia/ niech moęę bełpiecznie mowić ku wam o Pátryárłze Dawidźie WujNT Act 2/29, s. 297, 559, Hebr 7/4, s. 777, Zzzzz; SkarKaz 386a marg, 519a, 635a; [[pokorę] Wypiláná mamy w Iákubie Pátryárchu GilPos 184, 108].*

W połączeniach szeregowych (43): przyięli iá [Matkę Bożá] włłytcy łwięci łtárego zákonu/ pátryarchowie ij prorocy OpecŻyw 184, 103v [2 r.]; PatKaz II 43; PatKaz III 99, 107v, 108; TarDuch D6; WróbŻółt aa4; Thácyc byli oni Pátriárchowye/ Prorocy/ Oycowye/ y łámi Apołtołowie/ poczałwłły od Adámá áż do Noego GliczKsiąź G8; LubPs A3; KrowObr 60, 104v; BibRadz I 336b marg; OrzQuin 14; RejAp 49v, 99v, 196v; RejPos 110, 228v, 261v; WujJudConf 28; RejPosRozpr cv; RejPosWstaw [110²]; Iź [Pan Jezus] Moyżelzá y włłytki Proroki/ Pátryárchy/ Krole/ Sędzie Anioły/ przewyźłza CzechRozm 9, 103, 103v, 163, 175; SkarŻyw 209, 241, 257; Do was záwitam Oycowie Prorocy/ Pátriárchowie. Káplani/ iteź Krolowie Y włłytcy inłzy Stanowie. MWilkHist F2, E; CzechEp 104; WerKaz 281; RAcz włpomnieć Pánie/ ná włłytłkie wierne twoie zmárłe/ Pátryárchy/ Arcybłłkupy/ Błłkupy/ Káplány/ Dyakony/ Krole/ Ksiąźetá/ Pány/ y ktorekolwiek łługi y łłuzębnice twoie. LatHar 100, 41, 48, 473, 604; SiebRozmyśl L; Duchowie teź łwiętych Pátryárchow/ Apołtołow/ Męczennikow/ y włłytłkich łwiętych płci oboiey [...] pewne y poćiełzne nam ná źiemi połługi czyniá SkarKaz 635b.

W charakterystycznych połączeniach: patryjarcha mądry, sławny (2), stary, umiłowany, wielki (5), wierny, zacny (2), zbawiony; cnota patryjarchy, miłość, pokolenie, pokora, proroctwo (2); patryjarchow modlitwy (2), objawienie, obwołanie, oczekawanie.

Wyrażenia: »dwanałcie patryjarchow« (5): A tych człtery á dwiádziełcia [!] łtárcow moźemy bełpiecznie rozumieć dwánałcie Páthriárchow á dwánałcie Prorokow. RejAp 50, 48; BiałKat 151; IAKOB Pátryárchá od Bogá wmiłowány. [...] Z ktorego połłzło dwánałcie Pátryárchow. WujNT Zzzzz, Act 7/8.

»łwięty patryjarcha« [szyk 24:18] (42): SeklWyzn g4v; ktore [dobrodziejłstwa] był obiecał [Pan Bóg] oycow zakonu łtárego/ á onym Pátryárchom łwięthym. LubPs X6v, A3; Czyłtamy o Abrahámie Pátryárchu łwięym/ iż był kupił rolá [...] ná ktorey pogrzebl Sarę żonę łwoię. KrowObr 104v; BibRadz I 1, 4a marg; BielKron 3v, 97v, 467; Palestina terra Chanaan, Obiecaána ziemiá yź byłá Abrahámowi Iłáákowi y Iákobowi Pátriárchóm łwięym y ych pokoleniu obiecaána. Mqcz [176]b, 175b; RejAp 48, 49v; RejPos 18v, 58, 72v, 150, 152v (11); BiałKat 221; Wiárá Pátriárchowie łwięci zbáwieni RejZwierc 128v, 124v, 125v, [203]v; WujJud 57v; CzechRozm 65v; SkarŻyw 257; CzechEp 83; LatHar 17, 19, 173, 340, 505, 604; WujNT 424; SkarKaz 45a, 635b.

»patryjarcha żydowski« [szyk 1:1] (2): ROku od początku światá [...] 2000. vrodził sie Abráám syn Tare w Káldeiey Patriarchá pirwłzy żydowłki *BielKron* 10; *RejZwierc* Aaav.

Szeregi: »patryjarcha i apostoł« (1): Wiará náłzá ieft naprzod w Páná Chriřtuřá/ á potym teź y we wřzyřtkie řwięte Pátryárchy y Apořtoły iego. *WujJud* 57v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»patryjarcha i (a, albo) ociec« [szyk 3:3] (6): Iezu ienżes od oyczow y od patriarchow Ocześkawan był *TarDuch* A8v; *KromRozm III* B3v; *LubPs* X6v; *SkarŻyw* [282]; *WujNT przedm* 31; *SkarKaz* 520b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»patryjarcha, (i, a, ani) prorok« [szyk 23:16] (39): żádný s patryarchow anij s prorokow tego nigdy nieřlychál/ tzo ten lotr vřlyřłál *OpecŻyw* 145, 48; *PatKaz II* 59; *SeklWyzn* g4v; *RejAp* 50, 176v, 181v, 182 [2 r.], 182v, 183v, 189v; *HistRzym* 76; ktory [kościół] był [...] przez Proroki y przez Pátriárchy dziwnie fundowány y záložony. *RejPos* 70v, 64, 101v, 112v, 117v, 135 (17); *RejZwierc* 70; *CzechRozm* 41v, 65v; *NiemObr* 3; *LatHar* 173, 505, 654, 667; *WujNT* 716. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 34 r.*]

2. Tytuł nadawany zwierzchnikom Kořcióła; patriarcha Murm, Mymer¹ Cn (328) : Patriarcha Eyn patriarch Pátriarchá *Murm* 171; *Mymer*¹ 9v.

a. Biskup jednego z najstarszych ořrodków chrześcijaństwa; teź o zwierzchnikach Kořcióła Wřchodniego po schizmie (318) : *PatKaz I* 72; Teraz to chcę pokázáć/ iż Papyeź nye tylko rowyen yeft drugim pátryárchom/ ále nád wřlyřłtkimi pátryárchámi przełożon. *KromRozm III* M, L6, L7v, L8v [2 r.], Q2; *KrowObr* 29; Támże [w Etiopii] potym wiele Biskupow náwybierano [...] nád ktorymi řtárlzym był iáko Pátryárchá Pop Ian *BielKron* 144, 343v, 462; *WujJud* Mm8v; Ale náznáćeni řá Pátryárchowie w Anthyochiey/ w Alexándrie y w Konřtántynopolu/ y w Rzymie. *RejPosRozpr* c3v; Słyřzę iřz przed lat kilkiem álbo kilánařcie/ tu w Wilnie był nieiáki náuczony cześk Duchowny/ z Cárogrodu pořłány od Pátryárchy do was *SkarJedn* 350, A8v, 60 [2 r.], 115, 133, 149 (45); Táka ieft moc Papieska/ iřz Pátryárchy řkláďáć y karáć [...] moźe. *SkarŻyw* 90, 88 *marg*, 90 *marg*, 166, 167 [2 r.]; *StryjKron* 125 [4 r.], 135; *NiemObr* 58 [2 r.]; *ReszPrz* 68, 69; *PaprUp* C2v; *SkarKazSej* 691a.

patryjarcha czego (5): *PatKaz I* 11; Ian Iákobitá (ktory řię zowie S.Márká Alexándryřłkiey řtolice y wřzyřtkie⁹⁰ Egiptu Libiey/ Pontápolá/ y zachodney Afryki Pátryárchá) *SkarJedn* 307, 311; biskup Alexándryřłki był przednieyřzym Pátryárchá wřchodnych kráioř *WujNT* 125; *PowodPr* 32.

patryjarcha czyj [w tym: *pron poss* (9), *G sb* (5)] (14): *KromRozm III* O; *BielKron* 188v, 462; až do Chriřtofa Papieźá byli Grekowie z řwemi Pátryárchámi pod pořłufzeńřtwem řtolice Rzymřłkiey *SkarJedn* 161; Y przyďáie tęto Nykodjm Ethyopřłki/ iż przyiáćáć do Papieźá miał táiemnie/ żeby řię Pátryárchá Iákobitow/ y Sáráćenowie nie dowiedzieli *SkarJedn* 311; pořłowie Ormiáńřcy/ řwym y řwego Pátryárchy/ y wřzyřtkich Ormian imieniem/ ten zdrowy Synodářłki dekret [...] przyřli *SkarJedn* 319, 6, 170, 289, 291, 295, 307 [2 r.], 393.

W połączeniu z imieniem [imię + *patryjarcha* (85), *patryjarcha* + imię (10)] (95): *KromRozm III* L6v; Papieź vczyřłł Synod [...] ná ktorym řekty były potępione/ Sergiuřłowá/ Piruřłowá/ Páwřá Pátryárchy. *BielKron* 166, 166 [2 r.]; Ná to wam on řtáry á zacny Doktor Cyryllus Pátryárchá przed 1200 lat niechay odpowie *WujJud* 241; *SkarJedn* 141, 171, 194, 219, 263 (8); Przyřłáďy y powieřci tegořz Ianá S. Pátryárchy *SkarŻyw* 97, 99 řp, 108, 299, 300 [2 r.]. Cf W połączeniu z nazwą miejscowá.

W połączeniu z nazwą miejscową lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: ai (155), G sb (3), ai i G sb (1); dodatkowo z imieniem (76)] (159): Cyryllus patryarcha alexandriyey mouy [...] *PatKaz I 11*; *KromRozm I E4v*; *KromRozm II q3*; Ya wyem iż Ormyánye/ ktorzy łą pod Antyocheńkim pátryárchą/ z nimi sye nye zgadzáyą *KromRozm III L5v, C4v, K [2 r.], L5v, L6 [2 r.], L8 (21)*; *KrowObr 6v, 18v, 29, 29v, 117v*; *BielKron 164v, 166, 167v, 412v, 429v*; *WujJud 225v*; *KarnNap C2*; gdj Agápetus Papież Antymá Pátryárchę Cárogrockie⁶⁰ heretyká wyrzucił *SkarJedn 118*; ná ktorým Synodzie Rádulfá Pátryárchę Antyońkiego z stolicy złożono. *SkarJedn 252*; który [list] ná tenże čás do Eugeniufa Papieżá, [...] Nykodem Opáth/ namiestnik Pátryárchi Etyopiáńkiego piął z Hieruzálem. *SkarJedn 309*; iż ná tenże čás przyzwány Alexándryińki y Egiptu Pátryárchá/ odpifuiąc Papieżowi/ zowie go opoką wiary *SkarJedn 311, A8v, A*v, [A*2]v [3 r.], 109, 114 (97)*; Zywoť B. Cyrillá Hierozolimskiego Pátryárchy *SkarŻyw 277, 88 [2 r.], 90, 102, 107, 166 (20)*; *StryjKron 125, 587*; *ReszPrz 68*; *LatHar +6v, 197*; *WujNT 125*.

W połączeniach szeregowych (12): *KromRozm III P8*; vkaż pińmo fwięte? gdzie Pan Kryfthus [...] poftánowił kiedy/ nietylko ty rzeknące Kárdynały/ álbo Kurfirfty/ ále też iákie Pátryárchy/ Prymáły/ Arcybiskupy/ Metropolithany/ Suffrágány/ Kuntory/ Oficynały/ Ardziakony/ Skaláftyki/ Prowincyały/ Kanthory/ Kułtońze/ Opáty/ Gwárdyany/ Przeory/ Adminiftratory/ Surrogaty/ Kánoniki/ álbo Regulniki *KrowObr 36*; *BielKron 220v, 283*; Pátriárchowie/ Arcybiskupi álbo Metropolitanowie/ Biskupi/ Sufrágánowie/ ci wżyfcy iednąką moc Biskupią máią *WujJud 142, 142*; *WujJudConf 141v*; *SkarJedn 198, 292, 296, 310*; *NiemObr 48*.

W charakterystycznych połączeniach: *patryjarcha aleksandryjski (22)*, *aleksandryjskiej stolicy, antyjoski (2)*, *carogrodzki (81)*, *etyjopijański*, *hierozolimski (5)*, *jakobitow (3)*, *katolicki, konstantynopolski (31)*, *najwyższy, naprzedniejszy, naświętszy, naznaczony, potępiony (2)*, *prawowierny, przedniejszy, wielebny, wyklęty, złożony; patryjarchy potępienie, wychwalenie; patryjarchę mianować (2), napominać (upominać) (2), naznaczyć, postawić (na stolicy) (2), potępić, wygnać (5), wykląć (5), złożyć (składać) (11), zrzucić z stolicy; patryjarchow czterzech (6)*.

Wyrażenie: »wschodni patryjarchowie« = *patriarcha aleksandryjski, antiocheński, jerozolimski* [szyk 6:4] (10): Iáko ná Czwartým Zborze w Kálcedonie znowu Cárogroccy Biskupi pierwfzemi nád Pátryárchami wfchodnymi być chcieli *SkarJedn A8, A8, 117, 168, 172, 174 (10)*.

Zestawienie: »ekumenicki (a. oecumenicus, a. ekumenik), powszechny, uniwersalski (a. universalis), jeneralski patryjarcha« [w tym: *jeneralski abo powszechny (1) = tytuł (według autora uzurpatorski) Jana Konstantynopolskiego i jego następców* [szyk 10:1] (6:2:2:2): Ańz po piątým Zborze Ian Cárogrocki Biskup/ z wielkiej hárdości y wżeteczności/ piął fię począł Oecumenicus Pátryárchá/ to ieft/ Generálki ábo powfzeczny Pátryárchá *SkarJedn 192, A8v, 138, 139, 191, 243 [2 r.] (11)*.

Szeregi: »patryjarchowie (patryjarcha) i (abo) biskupi« [szyk 5:4] (9): *KromRozm III N5, O5, P8v*; iż Biskup Rzymńki nawyżłzym ieft fędzią wżytkich Biskupow y Pátryárchow *SkarJedn 133, 6, 149, 175, 199*; Pátryárchowie ábo Biskupi Miáftá onego [*Konstantynopola*] [...] poczęli fię nád Kátedrę Rzymńką mátkę śwą wynosić *PowodPr 32*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»kapłani i patryjarchowie« (1): A oni [cesarzowie konstantynopolscy] [...] inŝych łobie kápłánow y Patryarchow okrom woley Papielkiew naczynili *SkarJedn* 208.

»patryjarcha albo papież« (1): [możesz przeczytać] liŝt [...] / który piŝał do tego Ianá Konŝtántynopolŝkiego Pátryárchy álbo Papiieżá. *KrowObr* 29.

a. O papieżu, noszącym tytuł patriarchy rzymskiego (9) : Bo gdy [papież] pátryárchá yeŝt / á myŝmy pod yego poruczeńŝtwem / tedy mu poddáni á poŝlufŝni w rzeczach duchownych [...] być mamy *KromRozm III M*, L8v; *SkarJedn* 289.

Zestawienia: »powszechny, ekumenikus, uniwersalny patryjarcha« [szyk 4:1] (3:1:1): Ná czwartym w Kálcedonij wŝyŝcy ŝeŝćŝet S. oycow powŝzechnym y vniuerŝalnym Pátryárchą / Leoná Papiieżá názwáli *SkarJedn* 116; Zbor czwarty Pátryárchą powŝzechnim Papiieżá názwáŝ. *SkarJedn* [d10], 105; wŝyŝcy ták iáko przenaŝwięŝŝy y powŝzechny álbo Ekumenikus Pátryárchą wyznaŝ / trzymamy. *SkarŻyw* 318, 321.

»patryjarcha rzymski« (1): *KromRozm III N3 cf Szereg*.

Szereg: »biskup a patryjarcha rzymski« (1): A coŝ to g rzeczy / iŝeby Papyeŝ / to yeŝt biŝkup á pátryárchá Rzymŝki teŝ zwirzchnoŝć myáŝ myeć? *KromRozm III N3*.

b. Tytuł honorowy nadawany biskupom Akwilei (2) :

W poŝczeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej [zawsze z imieniem] (2): Przyiechaŝ do krolá Kázimierzá Legath Papielki Márek Patryarchá Akwileńŝki *BielKron* 395v, 189.

c. Przeniesienie określenia na dostojników nie używających tego tytułu (6) :

a. O prymasie Polski [czego] (2) : ktorą [wiarę] wŝpomina [...] on Kárdynaŝ HOSIVS [...] ozdoba oyczyzny náŝzey / á iákoby náŝzey POLŝkiej *Patriarcha (marg)* Kárdjnaŝ *Hofius Patriarcha* Polŝki. (–) *ReszPrz* 12.

ŝ. *Prawdopodobnie o kapłanie lub arcykapłanie żydowskim* (4) : Byŝ w mieŝcie Tyberyadzie ziemie ŝwiętey / ieden Pátriárchá Zjdownŝki imieniem Elleŝ / który táiemnie w Chryŝtuŝa wierzyŝ *SkarŻyw* 457, 457 [3 r.].

g. [O najwyŝszym kapłanie pogańŝkiej Litwy: w którym [mieŝcie] Pogáńŝki Patriarcha Kiriekirieito rzeczony mieŝzkaŝ *StryjKron* 75.]

3. Zaŝyciel sekty lub ten, czyje pogłády przejęli wyznawcy herezji; przen [w nawiązaniu do znac. 1. lub 2.] [zawsze czyj: w tym; pron poss (3), G sb i pron (2); w poŝczeniu z imieniem] (5) : to mieŝce ŝłuŝy przeciwko Kácerŝtwu Márcyonifŝtow y Mánicheuŝzow / y Tátianá Pátriárchy Enkrátytow *WujJud* 198; Dobrzeŝcie y w tym Lutrá Pátryárchy wáŝzego odŝtąpili *WujJud* 214v, 183v, 209v; *WujNT przedm* 10.

4. n-pers Błędna postać nazwiska Petrarka (1) :

Zestawienie (1): międy ktorymi byŝ [...] Francifcus Patriarcha ofobliwy Wloŝki Poeta. *CzechEp* 411.

Cf [**PATRYJARCH**]